

Psykisk helse i slummen

Psykoanalyse og -terapi ses gjerne på som beskjefligelser tilpasset samfunnets øvre sjikt. Men selvste Sigmund Freud ville opprette gratis klinikker for de mindre bemidlede. Behovet er ikke noe mindre i dag – med så mange sinnslidende overlatt til seg selv i den urbane periferien.

Bokomtale
Fredrik Giertsen
Litteraturviter og skribent

Progressiv psykoanalyse

I sin bok «Unseen City» tar professor Ankhi Mukherjee for seg situasjonen til psykisk syke i storbyer som London, Mumbai og New York. Forfatterens fagfelt er litteraturen, og gjennom den finner hun treffende beskrivelser av de stedsspesifikke livsvilkårene til de individene hun interesserer seg for.

Men ved siden av å lese bøkene – både skjønnlitteratur og sakprosa – til navn som Aminatta Forna, Sonia Faleiro og Teju Cole, viser hun til teoretiske verker av blant annet Frantz Fanon, Paolo Freire og W.E.B. Du Bois. I tillegg intervjuer hun ansatte og pasienter på en del klinikker hun besøker. Samlet sett peker disse beretningene tilbake til hvordan psykoanalysen som samfunnsprosjekt hadde et progressivt formål.

Boken viser med all tydelighet at psykisk lidelse blant fattige langt fra er noe marginalt problem. (Om noe, så er det «marginalisert», altså skjøvet ut i ytterkantene). Sannheten er at sinnslidende – ikke overraskende – er sterkt overrepresentert blant den drøye milliarder mennesker verden over som bor i slum, og at både de selv og deres pårørende er mer sårbare i disse omgivelsene.

Men de gode nyhetene er at skreddersydde lavterskeltilbud har relativt stor effekt, selv om mye av dette i praksis baserer seg på frivillighet. I korte trekk er denne boken en hyllest både til psykoanalysen og litteraturen, men aller mest til de mange idealistene som gir av sin egen tid for at mennesker med stort behov for behandling skal få tilbake håpet på at det er mulig å bedre sin tilværelse.

Psykisk helse i slummen

I Aminatta Fornas roman «The Memory of Love» (2010) møter vi den ghanesiske psykiateren Attila Asare, som – konfrontert med en rapport som hevder at 99 prosent av befolkningen i det borgerkrigsrammede landet Sierra Leone lider av PTSD (posttraumatisk stressyndrom) –

uttrykker det følgende: «Du kaller det en lidelse, min venn. Vi kaller det bare livet» (*jour. oversettelse*).

Når det gjelder India, så har den nasjonale helsetjenesten dokumentert at litt over 10 prosent av innbyggerne over 18 år – tilsvarende 150 millioner mennesker – har en eller annen form for psykisk sykdom, samtidig som et sted mellom 70 og 90 prosent av disse ikke har tilgang til noen form for helsetilbud. Mye av dette skyldes kronisk stress knyttet til overbefolkning.

Ankhi Mukherjee peker på at Mumbai er å anse som verdens slumhovedstad, da faktisk litt over halvparten av befolkningen bor i det som kan defineres som slum. Hun gjengir en håndfull «case studies» som viser den gode effekten av korttidsbehandling av sinnslidende fattige, og ved gjennomgang av særlig to litterære verker – nemlig Sonia Faleiros «Beautiful Thing: Inside the Secret World of Bombay's Dance Bars» (2010) og Katherine Boos «Behind the Beautiful Forever: Life, Death and Hope in a Mumbai Undercity» (2012) – viser hun nettopp relevansen til forfattere som graver dypt nok i samfunnslagene.

Man blir minnet om den tette forbindelsen mellom psykoanalyse og litteratur, og hvorfor Freud selv var så opptatt av religion, myter og alle slags fortellinger som kunne lodde dybden i menneskets sjelsliv.

«En idiots guide til India» Filmen «Slumdog Millionaire» (2008), regissert av engelske Danny Boyle, er basert på indiske Vikas Swarups bok «Q & A» (2005). Ifølge Ankhi Mukherjee var det mange i India som mente at filmen trivialiserte dyp fattigdom, mens filmen ble svært populær i Vesten.

Ankhi Mukherjee:
«Unseen City – The Psychic Lives of the Urban Poor»
Cambridge University Press, Cambridge 2022
220 sider

På bar bakke Slik så det ut i Susan's Bay i Sierra Leones hovedstad Freetown 26. mars 2021, dagen etter at en brann hadde herjet i slumområdet. Rundt 5000 mennesker ble ifølge myndighetene i landet gjort hjemløse etter brannen. Foto: Sally Hayden, Zuma Press/NTB

Så behovet Sigmund Freud tok i 1918 til orde for å opprette gratis psykoanalytiske klinikker for ubemidlede pasienter, og på et drøyt tiår ble det opprettet ti behandlingssteder i syv sentraleuropeiske land.

Troverdighet i litteraturen

Mukherjee argumenterer for verdien av troverdige kunstneriske gjengivelser av urban fattigdom som en motvekt til mer romantisierende skildringer, slik vi for eksempel så det i engelske Danny Boyles film «Slumdog Millionaire» (2008). Ifølge henne ble denne filmen langt mer populær i Vesten enn i India, der den ble kalt «en idiots guide til India» og karakterisert som «fattigdomporno». Det umiddelbart appellerende med denne historien er hvordan de marginalisertes «irrelevante» liv kobles på den sensasjonelle triumfen til én enkelt figur. Men dette er nærmest som kunstnerisk falskspill å regne. Det er helt motsatt strategi enn den Sonja Faleiro og Katherine Boo har valgt i sine bøker, som er å betrakte som dokumentarlitteratur på grensen mot sosiologiske undersøkelser.

Såkalt migrantlitteratur er en annen side av denne saken, og det belyses gjennom bøker av Aminatta Forna, Teju Cole og Rawi Hage. I Teju Coles bok «Open City» (2011) møter vi hovedpersonen Julius, som er på vei til å bli psykiater. På sine vandringer rundt omkring i New York, og retrospektive betraktninger fra livet i Lagos, reflekterer han over disse storbyenes arkitektoniske arkeologi og psyko-geografi.

Disse tankene kan være inspirert av Freuds analogi mellom Pompeii og hans eget arbeid, som begge viser til begravet fortid («undertrykte ønsker») og levende nåtid. Julius forholder seg på samme måte til ruinene etter World Trade Center, men enda sterkere opplever han en skjult «Negro burial ground» han finner, der 15 000–20 000 slaver var blitt gravlagt uten noen større seremoni.

Den doble bevissthet

I sin bok «The Souls of Black Folk» (1903) skriver sosiologen W.E.B. Du Bois om det han kaller den gåtefulle («enigmatic») doble bevisstheten afroamerikanere lider under, fordi de «alltid har en følelse av å betrakte seg selv med andres øyne». Han skriver også at svarte er «født med slør, men utstyrt med synskhet» (*jour. oversettelse*). Det er denne «tildekkede klarsyntheten» Ankhi Mukherjee er på leting etter i «Unseen City». Hun mener litteraturen har potensial til å hjelpe de fattige og eiendomsløse til å se klart igjennom alskens forførende illusjoner, og kaste et klart blikk til på sine omgivelser.

Litteraturen kan, som Freud hevdet, på sitt beste være et uvurderlig supplement til psykoanalysen.